

سالروز آغاز «عملیات الی بیت المقدس»: گزارش یک فرمانده عراقی

دهم اردیبهشت سالروز آغاز «عملیات الی بیت المقدس» است که در سال 1361 انجام شد.

دهم اردیبهشت سالروز آغاز «عملیات الی بیت المقدس» است که در سال 1361 انجام شد. به گزارش سرویس فرهنگ حماسه خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا) اطلاعاتی که از اسرای عراقی درباره جنگ تحمیلی به دست آمده به روشن شدن جریانات و حوادثی که در خلال این جنگ اتفاق افتاده کمک شایانی کرده است. ضمن اینکه بررسی عملیات‌های رزمندگان اسلام از زبان دشمن، خالی از لطف نخواهد بود. متن زیر بخشی از گزارش یکی از فرماندهان اسیر عراقی درباره عملیات الی بیت المقدس است.

آمادگی عراق

پس از «عملیات فتح المبین» در منطقه شوش و دزفول، عراق متحمل شکست نظامی بزرگی شد؛ بنابراین، به فکر حمله آینده و قریب‌الوقوع نیروهای اسلام در جنوب و منطقه اهواز و خرمشهر افتاد و اقدامات سریع و گسترده‌ای را برای تمرکز و بسیج نیرو و نیز تهیه طرح‌های پدافندی انجام داد تا حمله نیروهای اسلام را به شکست کشانده و انتقام عملیات فتح المبین را بگیرد. اطلاعات موجود نزد فرماندهی عراق و عکس‌های هوایی، فعالیت‌های شناسایی گروه‌های گشتی، بالگردها، استراق سمع و افسران اطلاعاتی‌ای که مأمور به شناسایی نیروهای ایران بودند، حاکی از آن بود که نیروهای اسلام قصد انجام عملیات عبور از رود کارون در منطقه پل «هالوب» و «منطقه کوت العبید» (طاهری) را دارند.

پیش‌بینی عراق از حمله نیروهای ایران

عراق طرح تک نیروهای اسلام را به شرح زیر پیش‌بینی کرده بود:

الف: تک و عبور از رود کارون با فلش اصلی در منطقه کوت‌العبید و پل هالوب و پیشروی به سمت جاده اهواز - خرمشهر و انهدام نیروی مستقر در غرب کارون.

ب: حمله با فلش فرعی به منطقه اهواز از محور پادگان حمید (منطقه لشکر 5)

ج: حمله با فلش فرعی دیگر در منطقه هویزه (منطقه لشکر 6)

د: بعد از کسب موفقیت در این عملیات، عبور از منطقه «کوت شیخ» به سمت خرمشهر.

طرح پدافندی عراق

فرماندهی نیروهای مسلح دستور تقویت نیروهای خرمشهر را صادر کرد و به دنبال این دستور یگان‌هایی از «سپاه 1» در شمال و «سپاه 2» در منطقه میانی و نیز «سپاه 4» به زیر امر «سپاه 3» که مسئولیت منطقه جنوبی را داشتند درآمدند. هم چنین، صدام شخصاً دستوراتی به این مضمون صادر کرد: «دفاع از خرمشهر همانند دفاع از بغداد و بصره بوده و خرمشهر تکیه‌گاه بصره به شمار می‌رود؛ بنابراین باید پیروزی در نبرد آینده را با هر قیمتی به دست آورد و نیروهای ایرانی را منهدم کرد». هم چنین، فرماندهان به کلیه نیروها تاکید کردند که این آخرین نبرد است و باید در این عملیات مقاومت کنند تا جنگ پایان پذیرد.

گسترش نیروهای عراق

الف: «لشکر 11 پیاده» از شهر خرمشهر تا روستای «گصبه» واقع بر رود کارون (داخل) را پدافند می‌کرد.

ب: «لشکر 3 زرهی» به دلیل تحرکی که داشت در غرب جاده اهواز - خرمشهر و مقابل منطقه احتمالی عبور نیروهای اسلام مستقر و یگان‌های زرهی، مکانیزه و پیاده را زیر امر آن قرار داده بودند.

ج: «لشکر 5 مکانیزه» از منطقه اهواز در محل زیر آب برده شده طاهری و پادگان حمید و ساختمان‌های مسکونی پدافند کرد.

د: «لشکر 6 زرهی» در هویزه تا هور الهویزه پدافند می‌کرد و چند تیپ پیاده هم به آن مأمور و در خط پدافندی اول مستقر شد.

ه: «لشکر 9 زرهی» مستقر در «جفیر» به عنوان «احتیاط عمومی لشکر 5 مکانیزه» و «لشکر 6 زرهی» برای انهدام و مقابله با هرگونه رخنه در مواضع دو لشکر یاد شده تعیین شد.

و: «لشکر 10 زرهی» هم (منهای تیپ 17 زرهی) به اضافه «تیپ 24 مکانیزه احتیاط لشکر 3 زرهی» مستقر شد.

ز: «تیپ 23 پیاده لشکر 8» با واحدهای پیاده مستقر در شلمچه به عنوان احتیاط خرمشهر زیر امر لشکر 11 قرار گرفت.

ح: «لشکر 7 پیاده» به عنوان احتیاط عمومی سپاه زیر امر سپاه سوم قرار گرفت.

ط: بعد از عبور نیروهای اسلام، تیپ 32 نیروی مخصوص زیر امر سپاه سوم قرار گرفت.

ی: «تیپ 10 زرهی» نیز زیر امر سپاه سوم قرار گرفت.

به تمامی یگان‌ها دستور داده شد برای جلوگیری از غافلگیری، هوشیاری و آمادگی خود را حفظ کنند.

نیروهایی که مأمور پاتک (ضدحمله) بودند بایستی در تمامی مناطق لشکرها به طور مداوم برای بهتر انجام دادن مأموریت محوله تمرین می‌کردند.

آغاز عملیات توسط نیروهای ایران

در نخستین لحظات روز 10/2/1361، نیروهای اسلام حمله‌ای که انتظار آن می‌رفت از سه محور به شرح زیر بر علیه سپاه سوم

انجام دادند:

الف: نیروهای اسلام با تلاش اصلی از منطقه طاهری، با عبور از رود کارون، نیروهای تاخیری را پشت سر گذاشته و توانستند به جاده اهواز - خرمشهر برسند.

ب: حمله با تلاش پشتیبانی فرعی به جبهه «لشکر 5 مکانیزه» در منطقه اهواز که نیروهای اسلام توانستند مواضع جلویی این منطقه را منهدم کنند، ولی به دلیل مقاومت شدید نتوانستند به عمق مواضع رخنه کنند.

ج: حمله با تلاش فرعی به جبهه «لشکر 6 زرهی» در منطقه هویزه، که نیروهای اسلام در این منطقه نیز نتوانستند به عمق مواضع رخنه کنند و فقط توانستند نیروهای خط مقدم را عقب برانند.

تجزیه و تحلیل عراق از وضعیت جبهه‌ها و اتخاذ تصمیمات لازم عراق وضعیت جبهه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و تصمیمات نظامی سریعی اتخاذ می‌کند. بعد از پیشروی خوب و مؤثر نیروهای اسلام به سمت مرزهای بین‌المللی و راندن تمامی نیروهای عراقی و تمرکز اغلب نیروهای اسلام در سمت چپ جاده اهواز خرمشهر، موارد زیر برای فرماندهی عراق نمایان شد.

الف: چنانچه نیروها به پیشروی خود از خاکریزهای مرزی ادامه دهند به «تنومه» در بصره و «نشوه» خواهند رسید و این به این معنی است که تمامی پل‌های شط العرب را به تصرف خود در آورده‌اند.

ب: به این ترتیب نیروهای اسلام با پیشروی در پشت «لشکر 5 مکانیزه، لشکر 9 زرهی و لشکر 6 زرهی» آنها را محاصره، نیروهایش را اسیر کرده و سرانجام سپاه سوم عراق را منهدم می‌کنند.

ج: نیروهای مستقر در خرمشهر نیز بدون درگیری به محاصره و اسارت درخواهند آمد.

بنابراین، فرماندهی عراق تصمیمات زیر را اتخاذ کرد:

الف: عقب کشیدن لشکر 6 زرهی از محور نشوه به عراق و تخلیه و انهدام شهر هویزه با مواد منفجره.

ب: عقب کشیدن لشکر 5 به شلمچه

ج: انتقال لشکر 9 به منطقه کتیبان

د: تمامی لشکرهای مزبور پس از انتقال به عقب برای مقابله با تعرض‌های احتمالی دشمن به پل‌های شط العرب آماده باشند.

ه: افزایش نیروها و اصلاح موضع پدافندی در منطقه خرمشهر به سمت نیروهای اسلام که البته لازم است یادآوری شود خرمشهر در برابر نیروهای اسلام به صورت نعل اسبی قرار داشت و تصمیم گرفته شده بود که تمامی نیروها شهر را تخلیه کرده و به مرزهای بین‌المللی انتقال یابند.

و: صدام شخصاً تصمیم گرفت نبرد در داخل خرمشهر به هر قیمتی که تمام شود انجام گیرد.

طرح دفاعی عراق از شهر خرمشهر پس از عبور نیروهای ایران

تنها هدف فرماندهی نیروهای مسلح عراق حفظ و نگهداری خرمشهر به هر قیمت ممکن بود. به طوری که در این مورد رهنمودهایی از شخص صدام صادر شد. وی هم چنین، معاون خود «عزت الدوری» و بعضی از اعضای فرماندهی کشوری را برای بررسی وضعیت و آگاهی از نظرات آنان درباره نبرد آینده خرمشهر به «سپاه سوم» اعزام کرد و به این موضوع به دلیل وجود نیروهای عراقی در داخل خرمشهر که امکان محاصره آنها وجود داشت اهمیت داده شد و بهترین روش مقابله با وضعیت موجود تشخیص داده شد و هیچ کس جرأت دادن پیشنهاد عقب کشیدن نیروها را نداشت.

فرماندهی عراق به رسته مهندسی دستور داده بود پل مهندسی از نوع «پی. ام. پی» بر روی اروندرود رود در فاصله دو کیلومتری شمال «جزیره ام الرصاص» بسازند. این پل که آمادگی‌های نصب آن از قبل انجام شده بود در اثنای «عملیات طاهری» نصب شد.

طرح دفاعی فرماندهی عراق از خرمشهر به شرح زیر بوده است:

الف: لشکر 11 پیاده مسئولیت اداره عملیات را به عهده داشت.

ب: سرهنگ احمد زیدان فرمانده «تیپ 113» مسئول هماهنگی واحدهای زیرامر لشکر در خرمشهر بود.

ج: «تیپ 33» برای مقابله با رخنه‌های احتمالی در جبهه، احتیاط لشکر و در خرمشهر مستقر بود (این تیپ احتیاط محلی و مستقیم خرمشهر به شمار رفته و به محض صدور دستور لشکر وارد عمل می‌شد).

د: شهر به وسیله نیروهای اضافی تقویت شد.

ه: جبهه یگان‌ها به سمت رود کارون بود و سپس به سمت اهواز قرار داده شدند. اما بعضی از واحدها برای مقابله با عبور احتمالی (با تلاش فرعی) نیروهای اسلام در فاصله‌ای نزدیک رود کارون هم چنان باقی ماندند.

و: ذخیره کردن مهمات به مقدار زیاد

ز: تقویت واحدهای توپخانه

ح: مأمور کردن تیپ 23 پیاده به لشکر 11

ط: فرماندهی کل نیروهای مسلح عراق لشکر 7 پیاده را برای بهره‌گیری در صورت نیاز زیر امر سپاه سوم قرار داد.

ی: «تیپ 32 نیرو مخصوص» نیز به سپاه سوم مأمور شد.

خلاصه طرح پدافندی عراق از خرمشهر:

الف: مقاومت و پایداری در سنگر تا آخرین گلوله و نفر دنبال شود.

ب: به محض ایجاد رخنه در یکی از مواضع، تیپ 33 نیروی مخصوص موظف بود فوراً با آن مقابله کند. چنانچه رخنه گسترده

بود و تیپ 33 نیروی مخصوص قادر به مقابله با آن نبود به ترتیب لشکر و سپاه نیروی احتیاط خود را وارد عمل می‌کردند.

طرح تک و باز پس گیری خرمشهر توسط نیروهای ایران در تاریخ 1/3/61

خلاصه طرح تک نیروهای اسلام به شرح زیر است:

الف: رخنه و پیشروی به وسیله دو ستون در جبهه نیروهای عراقی در شمال «نهر عرایض» که ستون نخست: ستونی به سمت شط العرب و ستون دوم: ستونی به سمت نیروهای مستقر در نزدیک جاده اهواز - خرمشهر برای محاصره آنها بود.

ب: نگهداری منطقه متصرفی بعد از موفقیت رخنه با تکیه بر نهر عرایض به عنوان یک مانع اصلی و قوی تا از شکستن محاصره توسط نیروی مستقر در شهر جلوگیری به عمل آید.

ج: نیرویی به سمت راست نهر عرایض، برای تنگ کردن حلقه محاصره و وادار کردن آنان به تسلیم شدن، پیشروی کند.

د: نیرویی به غرب نهر عرایض برای پدافند به سمت شلمچه اعزام بشود تا از رسیدن نیروهای کمکی سپاه برای محاصره شهر جلوگیری به عمل آید.

تک نیروهای ایران در روز 1/3/61

الف) در ساعت 30: 13/3/61، نیروهای اسلام تک(حمله) سریع و برق‌آسای خود را بر جبهه تیپ 22 و تیپ 422 انجام دادند و توانستند به آسانی خط را شکسته و به سرعت به جاده خرمشهر - بصره برسند. هم چنین، پیشتازان این نیروها به نزدیک «پل نو» و قرارگاه تیپ 33 که گردان 9 و گردان 10 را اعزام کرده بود، رسیدند و توانستند تمامی نیروهای تأخیری و تعویقی را منهدم کنند به طوری که قرارگاه تیپ 33 به عقب‌نشینی به سمت شط العرب وادار شد.

ب: لشکر 11 فوراً به تیپ‌ها برای اجرای طرح از پیش تعیین شده درباره دفاع از خرمشهر دستوراتی صادر کرد ولی بدون نتیجه ماند و نیروهای اسلام توانستند بخش عظیمی از تیپ‌های 22 و 422 را منهدم و پیشروی خود را به سمت اروندرود ادامه دهند.

ج: گزارش‌های واصله از تیپ‌ها دقیق و واضح نبود. تیپ 33 به گردان 9 دستور داد که گروه‌های گشتی را به عقب برگرداند اما این گروه‌ها از نقطه‌رهایی واقع در منطقه «گردان 1 تیپ 48» حدود 10 تا 12 کیلومتر دور شدند که این امر به تیپ گزارش شد و تیپ فوراً به گردان 10 که در «پادگان دژ» به عنوان احتیاط گردان 9 مستقر بود برای مقابله با رخنه ایجاد شده در جبهه دستور حرکت داد. گردان 10 به سمت قرارگاه تیپ حرکت کرد ولی به علت تاریکی و آشنا نبودن فرمانده جدید آن که چند روزی بیش از انتصاب وی به این سمت نگذشته بود، نتوانست مأموریت خود را انجام دهد و در بامداد روز 2/3/61 در قسمت غرب ساختمان‌های مسکونی (پیش ساخته) در محاصره کامل قرار گرفت و مجبور شد خود را به نیروهای اسلام تسلیم کند اما گردان 9 توانست یک گروهان به علاوه یک دسته به پادگان دژ اعزام دارد تا منتظر بازگشت گروه‌های گشتی شوند و خود را برای مأموریت آینده آماده کند.

د: پس از بازگشت گروه‌های گشتی، گردان به سمت پادگان دژ حرکت کرد و با توجه به تماس بی‌سیمی خوبی که با قرارگاه برقرار بود، وضعیت به تیپ گزارش داده شد. همچنان وضعیت برای اغلب یگان‌ها به دلیل آشنا نبودن با محورهای پیشروی و امکان متصرفی نیروهای اسلام نامشخص بود و این که آیا تردد از جاده خرمشهر به سمت پل نو توسط نیروهای خودی انجام می‌گیرد. در ساعت 05:30 روز 2/3/61، گردان 10 گزارش داد که در منطقه نزدیک مواضع توپخانه و ساختمان‌های مسکونی در میان نخلستان‌های پراکنده محاصره شده و بعد از تسلیم نیروها قادر به انجام کاری نیست. با تسلیم شدن گردان 10، مشخص شد که نیروهای اسلام بر جاده خرمشهر تا قرارگاه تیپ 33 کنترل دارند و پل نو و قرارگاه تیپ 33 نیز به دست این نیروها سقوط کرده و روشن شد که نیروهای اسلام به طور کامل بر نهر عرایض مسلط و حلقه محاصره را بر نیروهای عراق تثبیت کرده است. در این حین تماس با قرارگاه تیپ قطع شد تا پایان نبرد این وضع ادامه پیدا کرد و این مسئله به دلیل به اسارت درآمدن نیروهای گردان 10 بود که باعث تغییر فرکانس‌ها شد و علی‌رغم آن، تماس هم چنان قطع بود.

ه: ما از داخل پادگان دژ مشاهده کردیم که یگان‌های عراقی به سمت خرمشهر در حرکت بودند و دلیل آن را نمی‌دانستیم. شخصاً با قرارگاه تیپ 113 تماس گرفتیم آنها اعلام کردند لشکر به یگان‌ها دستور عقب‌نشینی به داخل شهر داده است. این تصمیم بسیار اشتباه بود زیرا، یگان‌ها در داخل شهر متراکم و کنترل آنان دشوار می‌شد و چنانچه نیروها به دلیل وجود مهمات و تدارکات در مواضع خود باقی می‌ماندند، کنترل آنان نیز آسان می‌شد. این تصمیم را می‌توان یکی از اشتباهات اصلی فرماندهی عراق در نبردهای خرمشهر به حساب آورد.

و: در ساعت 9 صبح سرهنگ احمد زیدان فرمانده تیپ 113 و فرمانده نیروهای مستقر در خرمشهر، بنا به دستور لشکر 11 دستور داد که منطقه بندر برای انجام حمله و شکستن محاصره شناسایی شود.

سرهنگ احمد زیدان کنترل خود را از دست داده و دستپاچه شده بود و حتی در حین شناسایی بندر به طور آشکار معلوم شد که وی در حال شناسایی و جست‌وجوی محلی برای عبور از اروندرود است. در ساعت 00:15 سرهنگ احمد زیدان دستورات لشکر را به نیروهایی که به طور انباشته و فشرده تجمع کرده بودند (به طور غیرقابل وصفی کپه شده بودند) ابلاغ کرد. هم چنین، شنیدیم که وی در داخل یکی از میادین مین خرمشهر رفته و سرهنگ ستاد «خمیس مخیلف»، فرمانده تیپ 48، به جای وی منصوب شده است. نیمه شب 2/3/61 تمام یگان‌ها داخل بندر بودند.

ز: در ساعت «8 صبح» روز 3/3/61 لشکر 7 پشتیبانی در منطقه شلمچه پاتک کرد، ولی با شکست روبه رو شد. هم چنین، از نیروهای عراقی محاصره شده در شهر خواسته شد برای شکستن محاصره، از بندر به سمت قصر «شیخ خزعل» اقدام به حمله کنند ولی با پاتک نامنظم به دلیل وجود نهر عرایض و اجرای آتش انبوه سلاح‌ها با شکست روبه رو شد، و نیروهای عراقی

متحمل تلفات زیادی شدند.

ح: نیروهای اسلام حلقه محاصره را در منطقه بندر تنگ‌تر کردند به طوری که تا دروازه بندر رسیدند. در این حال، تمامی مهمات نیروهای عراقی که در موقع عقب‌نشینی از مواضع‌شان با خود حمل کرده بودند تمام شده و هزاران نفر خود را تسلیم نیروهای اسلام کردند.

ط: فرماندهی عراق، سرتیپ ستاد سعید محمد فتحی را از سمت فرماندهی لشکر 11 برکنار و هدایت عملیات به عهده سرلشکر ستاد «قدوری الدوری»، دبیر فرماندهی کل نیروهای مسلح، واگذار شد.

وی از نیروهای عراقی خواست مقاومت کند و قول داد که نیروهای المنصور با پشتیبانی نیروهای زرهی در حال پیشروی به سمت خرمشهر هستند ولی این اظهارات به طور کلی نادرست بود.

ی: وضعیت به همین صورت ادامه داشت و هزاران نفر از جمله فرماندهان تیپ‌ها و گردان‌ها در قرارگاه نیروهای کماندویی موجود در بندر گرد آمدند در حالی که ترس، اضطراب و دستپاچگی همه را در بر گرفته بود و توپخانه نیروهای اسلام به اجرای آتش خود ادامه می‌داد که باعث کشته و زخمی شدن ده‌ها نفر شد.

سرانجام تاریخ 3/3/61، نیروهای اسلام موفق شدند بندر را تصرف کنند و هزاران نفر از نیروها و فرماندهان عراقی که در محاصره بودند را به اسارت در آورند و به این ترتیب تصرف بندر خرمشهر پایان یافت.